

Erikoiskirjastot välittävät tutkittua tietoa yhteiskunnan käyttöön – niiden asema on turvattava

Valtionhallinnon uudistushankkeet ja taloudelliset leikkaukset ovat asettaneet erikoiskirjastokentän toiminnan uhanalaiseksi. Suurin osa erikoiskirjastoista toimii julkisen rahoituksen varassa. Tulevien rahoitusleikkausten lisäksi huolta aiheuttaa OKM:n Sivistyshallinto 2030 -hanke. Hankkeessa yhdistetään OKM:n alaisia virastoja, joista useassa toimii myös kyseisen alan erikoiskirjasto.

Yhdistämisvaihtoehtoina on esitetty myös kirjastojen kehysorganisaatioiden tulevasta sijainnista virastorakenteessa poikkeavia kokoonpanoja. Kirjastojen yhdistämisillä tavoitellaan säästöjä, mutta on epäselvää, miten eri tieteenalojen kokoelmat tuotaisiin yhteen ja minkälaista kokoelma- ja palvelupolitiikkaa kirjastot jatkossa toteuttaisivat. Erikoiskirjastot ovat kehysorganisaatioilleen hyvin merkittävä resurssi ja jos ne erotetaan toisistaan, heikentyy väistämättä lakisääteisten palvelujen tuotanto ja toimintojen kehittäminen. Kirjastot toimivat läheisessä yhteistyössä alan asiantuntijoiden kanssa ja välittävät tuoretta tietoa yhteiskuntaan.

Erikoiskirjastojen kenttä on hyvin laaja, ja se kattaa suuren osan tieteen, taiteen ja muun kulttuurin aihepiireistä. Käyttäjäkunta koostuu eri alojen opiskelijoista, tutkijoista ja muista asiantuntijoista sekä toisaalta kaikista satunnaisista tiedontarvitsijoista. Rahoituspohjat ovat kirjavia, koska erikoiskirjastoja ylläpitävät muun muassa eduskunta, ministeriöt, valtionlaitokset, erilaiset tutkimuslaitokset, yksityinen sektori ja kolmas sektori mukaan lukien järjestöt. Myös järjestöjen rahoituksesta ollaan leikkaamassa merkittävästi tulevina vuosina.

Erikoiskirjastot ovat valtakunnallisia toimijoita, jotka huolehtivat omien alojensa muistijäljestä monin tavoin. Ne keräävät ja säilyttävät laadukkaasti kuratoituja aineistoja ja tuottavat arvokasta metadataa aineistojen käytettävyyden parantamiseksi. Ne myös palvelevat ja kouluttavat asiakkaita. Ainutlaatuisten aineistokokoelmien ohella asiantunteva henkilöstö on osa tuota kulttuurivarantoa, josta ei tulisi nopeiden säästötarpeiden takia luopua. Erikoiskirjastot hyödyttävät alakohtaisen asiantuntemuksensa kautta lopulta koko yhteiskuntaa. Opiskelijoilla on ainutlaatuinen mahdollisuus saada omien tieteenalojensa parasta ja syvällisintä tutkimustietoa. Opinnäytetöiden laatu pysyy korkeana, mikä osaltaan lisää yhteiskunnallista kilpailukykyä.

Erikoiskirjastoilla on tärkeä rooli omien alojensa sisältöasiantuntijuuden ja tiedon oikeellisuuden vaalijoina. Erikoiskirjastojen näivettäminen tai lakkauttaminen kaventaa yhteiskunnan tietopohjaa ja lisää demokratian haavoittuvuutta. Erikoiskirjastoissa säilytettävä tieto on hienovaraisista, monipuolisesti historiaa, nykisyysyttä ja tulevaisuutta peilaavaa. Tämä tietovaranto palvelee muutakin kuin ilmeisimpiä nykyhetken trendejä ja valtavirran tarpeita, eivätkä poliittiset suhdanteet saisi vaikuttaa rahoituspäätöksiin. Mikäli erikoiskirjastoja joudutaan sulkemaan rahoituksen katkettua, vuosikymmenten aikana kerätty alakohtainen tietovaranto menetetään lopullisesti.

Erikoiskirjastot tuottavat laajasti tavoitettavia sähköisiä palveluita. Digitaalisten palveluiden loppuminen tietyiltä erityisaloilta vähentää tietoaineistojen löydettävyyttä. Näin käy, jos taustaorganisaation julkaisut jäävät jatkossa tallentamatta tai niiden pysyvistä arkistoinnista ei huolehdi.

Kirjastotyön vaikuttavuus on usein luonteeltaan enemmän kvalitatiivista kuin kvantitatiivista. Laadulliset seikat eivät useinkaan käy ilmi käytössä olevista mittareista. Suurten kävijämäärien sijaan erikoiskirjastojen vaikuttavuus syntyy siitä, että oikea tieto tarjotaan oikealle käyttäjälle oikeaan aikaan. Erikoiskirjastot tukevat ja vahvistavat käyttäjien identiteettiä, hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskunnassa.

Erikoiskirjastoihin kohdistuvat leikkaukset vähentävät kansalaisten mahdollisuutta käyttää verorahoin luotua tietovarantoa, mikä suoraan pienentää veronmaksajien tekemien investointien arvoa. Kirjastojen sulkemisen voi nähdä säästötoimen sijaan verorahoin tehtyjen investointien alaskirjauksena.

Erikoiskirjastot edustavat avointa tiedettä, ja ne ovat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kaikille avoimia. Niiden lakkauttaminen tai toimintaa heikentävä yhdistäminen on ristiriidassa avoimuuden ja monipuolisuuden vaatimusten kanssa, koska ne edistävät valtakunnallisesti avointa tiedettä ja monitieteistä tutkimusta. Aineistoihin pääsy on tasa-arvoista asiakkaan taustaorganisaatiosta ja koulutuksesta riippumatta.

Erikoiskirjastojen neuvosto haluaa tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa esittää syvän huolensa erikoiskirjastojen puolesta. Esitämme, että erikoiskirjastojen rahoituksen jatkuvuus turvataan ja lyhytnäköisille yhdistämis- ja lakkauttamissuunnitelmille etsitään muita vaihtoehtoja.

19.6.2024

Erikoiskirjastojen neuvosto